

**Joanna Pawłowska-Tyszko, Irena
Augustyńska-Grzymek**

**Obciążenia finansowe dochodów
gospodarstw słabych ekonomicznie
w latach 2010–2012 w regionach
rolniczych FADN**

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 45/2, 383-395

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DOI:10.18276/sip.2016.45/2-30

Joanna Pawłowska-Tyszko*
Irena Augustyńska-Grzymek**

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut
Badawczy w Warszawie

OBCIĄŻENIA FINANSOWE DOCHODÓW GOSPODARSTW SŁABYCH EKONOMICZNIE¹ W LATACH 2010–2012 W REGIONACH ROLNICZYCH FADN

Streszczenie

Problematyka obciążeń finansowych dotyczących gospodarstw rolnych wzbudza w ostatnich latach coraz większe emocje, co jest związane z propozycjami zmian zasad funkcjonowania systemu podatkowego i ubezpieczeniowego w rolnictwie. Stąd za główny cel badań przyjęto analizę struktury i wysokości obciążeń finansowych gospodarstw rolnych w kontekście ich wpływu na dochody rolników. Badaniami objęto indywidualne gospodarstwa rolne uznawane za słabe ekonomicznie, to jest o wielkości od 2 tys. do 25 tys. euro. Analiza dotyczyła okresu 2010–2012, a dane pozyskano z rachunkowości rolnej systemu Polski FADN. Wybrane do analizy gospodarstwa pogrupowano według lokalizacji w wyodrębnionych dla Polski 4 regionach rolniczych FADN. Z badań wynika, że w analizowanych gospodarstwach udział obciążeń finansowych w dochodach z gospodarstwa rolnego był większy niż w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie. Przykładowo poziom obciążeń

* Adres e-mail: Joanna.Pawlowska-Tyszko@ierigz.waw.pl.

** Adres e-mail: Irena.Augustynska@ierigz.waw.pl.

¹ Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych jest jednym z kryteriów klasyfikacji gospodarstw rolnych wykorzystywanych we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw. Określana jest sumą Standardowych Produkcji uzyskanych ze wszystkich działalności rolniczych występujących w danym gospodarstwie rolnym i wyrażana jest bezpośrednio w euro. Przyjmując klasyfikację według wielkości ekonomicznej ES6, wydzieli się 6 klas. Gospodarstwa pierwszej klasy sklasyfikowane jako bardzo małe (2–8 tys. euro) i klasy drugiej, tzw. małe (8–25 tys. euro) – na podstawie literatury przedmiotu – uznano za słabe ekonomicznie. Gospodarstwa te nie mają zdolności rozwojowych, nie uzyskują dochodu na poziomie parytetowym i w dłuższej perspektywie trwałość ich egzystencji stoi pod znakiem zapytania.

podatkowych i paropodatkowych w gospodarstwach silnych ekonomicznie był bardzo niski i wynosił niespełna 2%, podczas gdy w jednostkach słabych ekonomicznie obciążenia te wynosiły zwykle 6–8%. Z powyższego wynika, że obciążenia finansowe są niewspółmierne do wysokości dochodów generowanych przez gospodarstwa rolne o różnej sile ekonomicznej.

Słowa kluczowe: gospodarstwa słabe ekonomicznie, regiony rolnicze FADN, obciążenia finansowe dochodu z gospodarstwa rolnego

Wstęp

Obciążenia finansowe gospodarstw rolnych (podatkowe oraz paropodatkowe²) stanowią jeden z głównych nurtów dyskusji toczących się w różnych środowiskach zainteresowanych problematyką opodatkowania rolnictwa. Zagadnienie to wzbudza coraz większe emocje związane z próbą dokonania zmian w rolniczym systemie podatkowym i ubezpieczeniowym, bowiem obecny stan rzeczy dotyczący gospodarstw rolnych znacząco odbiega od rozwiązań obowiązujących w systemach powszechnych (np. ZUS). Stosowanie specjalnych zasad w rolniczym systemie podatkowo-ubezpieczeniowym ma swoje źródło w teoriach podatkowych, a zwłaszcza w modelu interwencyjnym opartym na teorii J.M. Keynesa. Teoria ta daje możliwość interwencji podatkowej państwa zarówno w sytuacjach kryzysowych, jak i w celach prewencyjnych. Wybór tego modelu ma istotne znaczenie dla wysokości obciążeń finansowych indywidualnych gospodarstw rolnych. Najważniejszą częścią tego systemu są podatki (wśród nich m.in. podatek rolny, leśny, od działów specjalnych, od nieruchomości) oraz tak zwane opłaty paropodatkowe, przede wszystkim składki z tytułu ubezpieczeń społecznych. Wyniki prowadzonych analiz oraz prezentowane w literaturze badania (Przygodzka, 2010; Goraj, Bocian, Osuch, Smolik, 2010; Forfa, 2011) wskazują, że najwyższy udział (ok. 84%) w obciążeniach gospodarstw rolnych stanowi podatek rolny, a w dalszej kolejności składki na ubezpieczenia społeczne (ok. 11%).

Celem artykułu była analiza struktury i wysokości obciążeń finansowych słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych pod kątem ich wpływu na dochody rolników.

² Podatki oraz składki na ubezpieczenia społeczne stanowią łącznie obciążenia finansowe gospodarstw rolnych.

1. Źródła danych i metodyka badań

Przedmiotem analizy były indywidualne gospodarstwa rolne. W badaniach wykorzystano dane rachunkowości rolnej zgromadzone w ww. gospodarstwach i przetworzone w systemie Polski FADN³. Gospodarstwa te wybrano do badań w sposób celowy. Analizą objęto jednostki uznawane za słabe ekonomicznie, to znaczy o wyrażonej w SO (ang. *Standard Output*, pol. Standardowa Produkcja) wielkości ekonomicznej wynoszącej 2–25 tys. euro. W systemie FADN należały one do grupy gospodarstw bardzo małych (2–8 tys. euro) i małych (8–25 tys. euro). Przyjęto również założenie, że w próbie badawczej znajdują się wyłącznie jednostki, które w latach 2010–2012 nieprzerwanie uczestniczyły w badaniach ww. systemu. W rezultacie spośród około 12 tys. gospodarstw FADN wybrano panel 2385 indywidualnych gospodarstw rolnych. Utworzenie panelu gospodarstw powtarzających się w badaniach w kilku kolejnych latach zwiększało szansę na uzyskanie bardziej wiarygodnych wyników. Następnym krokiem było wyłonienie z wyżej wspomnianej zbiorowości 4 grup gospodarstw różniących się pod względem położenia w wyodrębnionych dla Polski regionach rolniczych FADN⁴.

W celu przedstawienia charakterystyk gospodarstw z wyodrębnionych grup określono ich wielkość ekonomiczną, powierzchnię użytków rolnych, wartość majątku i jego strukturę. Ustalono również wartość produkcji i koszty związane z działalnością rolniczą oraz opłacalność produkcji (będącą procentową relacją wartości produkcji ogółem do kosztów ogółem). Przedmiotem analizy był także poziom zrealizowanego w tych jednostkach dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego⁵ oraz stopień jego uzależnienia od wsparcia w postaci dopłat do działalności operacyjnej.

³ System FADN – *Farm Accountancy Data Network*; Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych; Polski FADN – System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych nadzorowany przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie.

⁴ Dla potrzeb systemu Polski FADN obszar kraju podzielono na 4 regiony rolnicze FADN: Pomorze i Mazury, Wielkopolska i Śląsk, Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze.

⁵ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest kategorią wynikową FADN. Oblicza się go poprzez odjęcie od wartości produkcji gospodarstwa rolnego wartości zużycia pośredniego, amortyzacji i kosztu czynników zewnętrznych oraz dodanie salda dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej gospodarstwa, jak też salda dopłat i podatków dotyczących działalności inwestycyjnej. Dochód ten odzwierciedla nadwyżkę ekonomiczną z działalności gospodarstwa. Nadwyżka ta to opłata za własne czynniki produkcji zaangażowane w działalności operacyjnej gospodarstwa, tzn. za pracę, ziemię i kapitał.

Aby osiągnąć założony cel badań, dokonano porównań w czasie wielkości i struktury obciążeń finansowych gospodarstw rolnych w wybranych grupach gospodarstw. Zbadano również relację wielkości obciążeń finansowych w stosunku do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego pod kątem wpływu tych obciążeń na sytuację ekonomiczną gospodarstw. Do kategorii obciążeń finansowych gospodarstw rolnych zaliczono podatki oraz składki na ubezpieczenia społeczne rolników. Wśród podatków znalazły się główne rodzaje podatków obciążające gospodarstwa rolne i jednocześnie znajdujące się w bazie FADN, a mianowicie: podatek rolny, leśny, od nieruchomości oraz podatki pozostałe (drogowy i od budynków gospodarczych). W rachunku tym nie zostały ujęte dopłaty do podatków oraz podatek VAT i podatki osobiste rolnika.

Wyniki badań przedstawiono dla kolejnych lat 2010–2012 w postaci zestawień tabelarycznych. Zastosowano zarówno analizę poziomą, porównując między sobą parametry charakteryzujące rozpatrywane grupy gospodarstw w danym roku, jak i pionową – porównując parametry obliczone dla 3 następujących po sobie lat. Jednak ze względu na celowy dobór próby badawczej wyniki tej analizy nie powinny być bezpośrednio utożsamiane z przeciętnymi rezultatami ogółu polskich gospodarstw indywidualnych o wielkości ekonomicznej wynoszącej 2–25 tys. euro. Mimo to można przyjąć, że wskazują one na istnienie pewnych zależności i tendencji odnoszących się do całej zbiorowości takich podmiotów.

2. Wyniki badań i dyskusja

Przeprowadzone badania wykazały, że w latach 2010–2012 w obrębie wydzielonych dla Polski regionach rolniczych FADN najliczniejsza spośród rozpatrywanych grupa gospodarstw uznanych za słabe ekonomicznie wystąpiła w regionie Mazowsze i Podlasie. Składała się ona z 1101 indywidualnych gospodarstw rolnych i była 1,9-krotnie liczniejsza niż grupa gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk. Ponadto przewyższała stanem liczbowym grupy z Małopolski i Pogórza oraz z Pomorza i Mazur odpowiednio 2,6- i 4,0-krotnie (tabela 1). Liczebność ta była konsekwencją wyboru gospodarstw do badań w systemie Polski FADN, gdyż w porównaniu z innymi regionami w regionie Mazowsze i Podlasie zlokalizowana była największa liczba gospodarstw bardzo małych i małych ekonomicznie, czyli jednostek uznawanych za słabe ekonomicznie.

Tabela 1. Podstawowe informacje o badanych słabych ekonomicznie gospodarstwach rolnych regionów rolniczych FADN

Wyszczególnienie/regiony		Pomorze i Mazury			Wielkopolska i Śląsk		
Rok		2010	2011	2012	2010	2011	2012
Liczba badanych gospodarstw		276			586		
Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstw [tys. euro SO]		16,3	15,9	15,6	16,2	15,6	15,1
Przeciętna powierzchnia użytków rolnych [ha]		16,28	16,12	16,06	12,48	12,39	12,52
w tym:	dodzierżawionych [%]	14,2	13,4	13,8	11,0	10,9	11,0
Przeciętny stan aktywów ogółem [tys. zł]		448,8	456,2	457,6	473,7	479,2	485,0
w tym:	trwałe [%]	91,5	90,6	90,8	91,2	90,6	89,9
Średni udział kapitału własnego w pasywach ogółem [%]		97,6	97,8	97,9	98,3	98,5	98,4
Wyszczególnienie/regiony		Mazowsze i Podlasie			Małopolska i Pogórze		
Rok		2010	2011	2012	2010	2011	2012
Liczba badanych gospodarstw		1101			422		
Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstw [tys. euro SO]		15,9	15,5	15,0	14,6	14,4	14,2
Przeciętna powierzchnia użytków rolnych [ha]		12,42	12,49	12,53	9,42	9,43	9,41
w tym:	dodzierżawionych [%]	15,8	15,7	16,1	25,6	25,6	26,2
Przeciętny stan aktywów ogółem [tys. zł]		398,6	409,8	413,0	368,4	382,2	383,2
w tym:	trwałe [%]	90,0	89,0	88,8	90,0	88,4	88,1
Średni udział kapitału własnego w pasywach ogółem [%]		98,0	98,0	98,1	97,7	97,3	97,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN.

Średnia wielkość ekonomiczna pogrupowanych regionalnie gospodarstw była dość zbliżona i wynosiła od 14,2 tys. euro w regionie Małopolska i Pogórze w 2012 roku do 16,3 tys. euro w przypadku jednostek z regionu Pomorze i Mazury w 2010 roku. Cecha ta była skutkiem celowego doboru gospodarstw do badań. Obiekty z omawianych grup różniły się jednak znacznie bardziej pod względem powierzchni użytków rolnych (UR) i udziału w nich gruntów dodzierżawionych, a także pod względem wartości aktywów. Z badań wynika, że gospodarstwa największe obszaro- rowo znajdowały się w regionie Pomorze i Mazury. W omawianych latach średnia powierzchnia ich UR wynosiła ponad 16 ha, a udział użytków dodzierżawionych zawierał się w przedziale 13–14%. Stwierdzono również, że chociaż w gospodarstwach z regionów Wielkopolska i Śląsk oraz Mazowsze i Podlasie średnia powierzchnia UR była względem siebie dość podobna i wynosiła w rozpatrywanym okresie około

12,5 ha, to gospodarstwa z Wielkopolski i Śląska cechowały się najmniejszym udziałem ziemi dodzierżawionej, wynoszącym w przybliżeniu 11%.

Najmniejszym arealem UR, wynoszącym średnio niespełna 9,5 ha, a przy tym największym w nich udziałem gruntów dodzierżawionych – około 26%, charakteryzowały się obiekty zlokalizowane w regionie Małopolska i Pogórze. Z obliczeń wynika, że gospodarstwa te były o około 42% mniejsze obszarowo niż jednostki z Pomorza i Mazur, zaś udział UR dodzierżawionych był w nich około 2,3-krotnie większy niż w gospodarstwach z Wielkopolski i Śląska.

Analizując średnią wartość aktywów ogółem gospodarstw z rozpatrywanych grup, stwierdzono, że w zależności od regionu i roku badań wahała się ona od 368,4 tys. zł do 485,0 tys. zł, przy czym najniższą stwierdzono w Małopolsce i Pogórzu w 2010 roku, a najwyższą – w regionie Wielkopolska i Śląsk w 2012 roku. Co więcej, we wszystkich tych grupach zwiększała się ona z roku na rok. Cechą wspólną gospodarstw z wszystkich ww. grup była dominacja aktywów trwałych w majątku gospodarstw, co oznacza zbyt wysokie nasycenie ziemi kapitałem. Niekorzystna struktura aktywów w połączeniu z przewidywanym w najbliższych latach wzrostem kapitałochłonności produkcji może zaś – w niedalekiej przyszłości – doprowadzić do znacznego spadku konkurencyjności tych gospodarstw. Zwłaszcza że posiadacze omawianych jednostek prawdopodobnie nie byli skłonni do przeprowadzania ich modernizacji i restrukturyzacji, rzadko bowiem korzystali z kredytów, o czym świadczy dominujący udział kapitału własnego w pasywach ogółem.

Jak było wcześniej nadmienione, analizowane w opracowaniu gospodarstwa rolne należały do zbiorowości gospodarstw towarowych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN. Ważna była w związku z tym uzyskiwana w tych jednostkach wartość produkcji, gdyż to na jej podstawie klasyfikowano gospodarstwa do badań w systemie FADN. Przeprowadzona na potrzeby tego opracowania analiza wykazała, że spośród rozpatrywanych grup gospodarstw najniższą wartością produkcji (ogółem) cechowała się zbiorowość zlokalizowana w regionie Pomorze i Mazury, a najwyższą – gospodarstwa położone w Wielkopolsce i Śląsku (tabela 2). W zależności od regionu i roku badań wartość ta zawierała się w przedziale 46 854–68 652 zł, a przy tym w każdej z wyodrębnionych grup gospodarstw zwiększała się z roku na rok. Warto też zauważyć, że w strukturze wartości produkcji gospodarstw wszystkich tych grup przeważała produkcja roślinna.

Tabela 2. Wartość produkcji, koszty i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według regionów rolniczych FADN (wielkości średnie)

Wyszczególnienie/regiony	Pomorze i Mazury			Wielkopolska i Śląsk		
Rok	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Liczba badanych gospodarstw	276			586		
Wartość produkcji ogółem [zł]	46 854	50 989	58 061	57 284	62 555	68 652
Koszty ogółem według metodyki FADN [zł] ⁶	43 490	47 418	49 699	48 348	52 129	55 457
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	22 739	25 006	27 331	23 152	25 026	26 902
Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa [zł]	92,6	91,7	76,1	66,6	63,3	56,4
Wskaźnik opłacalności produkcji [%]	107,7	107,5	116,8	118,5	120,0	123,8
Wyszczególnienie/regiony	Mazowsze i Podlasie			Małopolska i Pogórze		
Rok	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Liczba badanych gospodarstw	1101			422		
Wartość produkcji ogółem [zł]	50 573	58 348	58 799	54 974	64 987	67 514
Koszty ogółem według metodyki FADN [zł]	41 793	47 549	48 435	45 336	50 080	52 211
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	24 115	26 885	26 021	21 559	27 223	26 623
Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa [zł]	67,0	63,2	64,2	60,5	49,0	46,8
Wskaźnik opłacalności produkcji [%]	121,0	122,7	121,4	121,3	129,8	129,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN.

Przeprowadzone badania wykazały także, że w porównaniu z uzyskaną w tych gospodarstwach wartością produkcji ponoszono w nich wyjątkowo wysokie koszty (ogółem). W rezultacie wskaźnik opłacalności produkcji, będący procentową relacją wartości produkcji do poniesionych kosztów, kształtował się w tych gospodarstwach niezbyt korzystnie. W zależności od regionu i roku badań przyjmował on poziom 108–130%, przy czym niższe wartości tego wskaźnika odnotowano w grupie gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury, a najwyższe – w gospodarstwach z Małopolski i Pogórza, co oznacza, że ich produkcja – mierzona tym wskaźnikiem – była najefektywniejsza. Najbardziej miarodajnym miernikiem wyników ekonomicznych produkcji rozpatrywanych jednostek jest jednak dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Skrajne jego wartości zawarte były w przedziale od 21 559 zł w przypadku gospodarstw z regionu Małopolska i Pogórze w 2010 roku do 27 331 zł w gospodarstwach z Pomorza i Mazur w 2012 roku. Byłyby one wielokrotnie niższy,

⁶ Zgodnie z metodyką FADN w skład kosztów ogółem wchodzi koszty bezpośrednie, koszty ogólnogospodarcze, amortyzacja i koszt czynników zewnętrznych, nie wchodzi natomiast podatki dotyczące działalności operacyjnej i inwestycyjnej gospodarstwa.

gdyby omawiane gospodarstwa nie otrzymały dotacji do działalności operacyjnej. Jak wynika z tabeli 2, przeciętny najwyższy udział tych dotacji w dochodzie z gospodarstwa odnotowano w regionie Pomorze i Mazury, najniższy zaś – w regionie Małopolska i Pogórze. Wynika z tego, że rolnicy z Małopolski i Pogórze w porównaniu z producentami z innych regionów w największym stopniu zawdzięczali swoje dochody pracy własnych rąk i własnym umiejętnościom zarządczym, a nie dopłatom w ramach WPR⁷. Tym bardziej że dysponowali oni najmniejszą powierzchnią UR i majątkiem o najniższej wartości.

Badania struktury obciążeń finansowych gospodarstw rolnych wykazały, że największy udział w obciążeniach budżetu indywidualnych gospodarstw rolnych ma podatek rolny (tabela 3).

Tabela 3. Struktura obciążeń finansowych słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych w regionach FADN oraz wielkości średnie w Polsce w latach 2010–2012 [%]

Wyszczególnienie/regiony	Pomorze i Mazury			Wielkopolska i Śląsk		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Rok						
Podatek rolny	89,4	86,7	87,2	80,8	79,8	80,3
Podatek leśny	2,9	2,7	1,9	0,9	1,0	0,7
Podatek od nieruchomości	0,6	0,3	0,6	0,3	0,2	0,3
Pozostałe podatki	0,6	0,8	0,6	0,2	0,6	0,7
Składki na ubezpieczenia społeczne	6,5	9,4	9,7	17,6	18,4	18,0
Wyszczególnienie/regiony	Mazowsze i Podlasie			Małopolska i Pogórze		
Podatek rolny	87,9	88,1	89,7	78,2	78,1	78,5
Podatek leśny	4,9	5,10	4,3	3,7	3,6	3,0
Podatek od nieruchomości	0,4	0,6	0,2	1,1	1,0	0,7
Pozostałe podatki	0,8	0,9	0,6	4,3	2,1	1,7
Składki na ubezpieczenia społeczne	5,8	5,3	5,1	12,6	15,1	16,0
Polska						
Rok	2010		2011		2012	
Podatek rolny	84,6		83,9		84,7	
Podatek leśny	3,3		3,3		2,5	
Podatek od nieruchomości	0,6		0,6		0,4	
Pozostałe podatki	1,1		1,0		0,8	
Składki na ubezpieczenia społeczne	10,4		11,3		11,5	

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN.

⁷ WPR – Wspólna Polityka Rolna.

Obciążenie to w analizowanych gospodarstwach stanowiło w badanym okresie 84–85% płaconych przez rolników podatków i paropodatków (ogółem). Drugim co do wielkości obciążeniem gospodarstw rolnych były składki odprowadzane na ubezpieczenia społeczne gospodarstw, które stanowiły 10–12% ogółu obciążeń tych podmiotów. Najbardziej obciążone podatkiem rolnym były gospodarstwa reprezentujące regiony Pomorze i Mazury oraz Mazowsze i Podlasie. Badania struktury obciążeń finansowych gospodarstw wykazały również bardzo zróżnicowany udział składek na ubezpieczenia społeczne w poszczególnych regionach Polski. I tak w zależności od roku badań udział tych składek wahał się od 5–10% w regionach Pomorze i Mazury oraz Mazowsze i Podlasie do 13–18% w regionach Wielkopolska i Śląsk oraz Małopolska i Pogórze. Tak duże różnice mogły być skutkiem nieubezpieczenia się znacznej grupy badanych gospodarstw, głównie w regionach Mazowsze i Podlasie oraz Pomorze i Mazury. Brak ubezpieczenia w KRUS mógł zaś wynikać z podejmowania dodatkowej pracy zarobkowej na umowy o pracę/zlecenie, które do końca roku 2014 wykluczały rolników z KRUS.

Najwyższe obciążenie dochodów słabych ekonomicznie rodzinnych gospodarstw rolnych z tytułu podatków i paropodatków odnotowano w jednostkach z regionu Pomorze i Mazury (tabela 4). Przeciętna wartość badanej relacji w analizowanym okresie wyniosła 6,8%. Najniższy wynik relacji wystąpił w gospodarstwach regionu Małopolska i Pogórze i wyniósł 5,2% (podczas gdy w gospodarstwach ekonomicznie silnych wynosił zwykle niespełna 2%). W pozostałych regionach wskaźnik ten był podobny jak w regionie Małopolska i Pogórze i ukształtował się na poziomie 5,4%. To niewielkie zróżnicowanie obciążeń w badanych regionach wynika z faktu, iż relacja ta kształtowana jest nie tylko przez wysokość osiąganych dochodów (w analizowanych latach średni dochód był porównywalny w badanych gospodarstwach), ale też przez wysokość odprowadzanego podatku rolnego (bowiem on zajmuje najważniejsze miejsce w strukturze obciążeń). Podatek ten kształtowany jest natomiast przez liczbę hektarów przeliczeniowych przypadających na gospodarstwo, do ustalania których służą współczynniki przeliczeniowe uwzględniające klasy jakościowe oraz okręgi podatkowe. Współczynniki te są bardzo zróżnicowane, a różnice między nimi są nawet 39-krotne. Należy wspomnieć, że zwolnione z podatku rolnego są również grunty klasy V i VI.

Tabela 4. Średnie udziały obciążeń finansowych w dochodach słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych w regionach FADN w latach 2010–2012 [%]

Wyszczególnienie/regiony	Pomorze i Mazury			Wielkopolska i Śląsk		
Rok	2010	2011	2012	2010	2011	2012
<i>Udział w dochodach:</i>						
obciążeń ogółem	5,9	7,1	7,4	5,6	5,9	7,8
podatku rolnego	5,4	6,3	6,7	4,9	5,2	6,5
ubezpieczeń	0,2	0,9	0,4	0,6	0,8	0,9
Wyszczególnienie/regiony	Mazowsze i Podlasie			Małopolska i Pogórze		
<i>Udział w dochodach:</i>						
obciążeń ogółem	6,2	4,0	5,9	5,7	3,9	5,9
podatku rolnego	5,3	3,4	5,1	5,0	3,3	5,1
ubezpieczeń	0,4	0,3	0,5	0,4	0,3	0,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN.

Wiele prezentowanych w literaturze wyników badań wskazuje na brak korelacji dochodu z rodzinnego gospodarstw rolnego z wysokością podatku rolnego (Goraj, Neneman, Zagórski, 2014; Duczkowska-Małysz, 2005; Przygodzka, 2006; Mądra, 2009; Kulawik, Majewski, Pawłowska-Tyszko, Wąs, Wieliczko, 2014). Przeprowadzona analiza wykazała dwie prawidłowości. Po pierwsze, w słabych ekonomicznie gospodarstwach rolnych obciążenia finansowe (w tym podatek rolny) zmieniały się wyraźnie w poszczególnych latach okresu 2010–2012 (tabela 5), co uwarunkowane było głównie zmianą ceny żyta, która kształtuje wysokość podatku rolnego w danym roku. Najsilniej gospodarstwa te były obciążone w roku 2012, w którym wyraźnie wzrosła stawka podatku rolnego. Powiązanie stawki podatku rolnego z ceną żyta nie ma obecnie żadnego uzasadnienia, zważywszy na fakt, że uprawa żyta staje się działalnością coraz bardziej marginalną. Co więcej, cena żyta nie jest powiązana z uzyskiwanymi dochodami. Ponadto, jak wykazały badania, cechuje ją bardzo duża zmienność, co wpływa na niestabilną relację podatku do dochodu. Brak powiązania podatku rolnego z dochodem z gospodarstwa powoduje, że udział podatku w dochodzie analizowanych gospodarstw stanowił w 2010 roku około 2/3 udziału z roku 2012. Drugą istotną prawidłowością (poza zmiennością cen), którą wykazały przeprowadzone badania, jest fakt, iż względne obciążenia podatkowe gospodarstw uzyskujących niskie dochody są wyraźnie wyższe niż gospodarstw

generujących stosunkowo wysokie dochody. Gdyby w dochodzie z gospodarstwa rolnego pominięte zostały dopłaty bezpośrednie, to różnice te byłyby jeszcze większe. To wskazuje na regresywny charakter podatku rolnego w gospodarstwach słabych ekonomicznie.

Tabela 5. Średnie udziały obciążeń finansowych (w tym podatku rolnego) w dochodach gospodarstw rolnych według grup dochodowych w regionach FADN w latach 2010–2012 [%]

Region	Rok	Udział obciążeń finansowych (w tym podatku rolnego) [%] w grupach dochodowych [zł]				
		0–4999	5000–9999	10000–29999	30000–49999	powyżej 50000
Pomorze i Mazury	2010	26,4 (23,3)	7,6 (7,2)	4,6 (4,3)	3,0 (2,6)	2,7 (2,1)
	2011	29,2 (26,4)	11,3 (9,7)	5,3 (4,6)	2,9 (2,6)	1,9 (1,6)
	2012	31,4 (29,9)	13,6 (13,2)	6,3 (5,6)	4,5 (3,9)	4,0 (3,3)
Wielkopolska i Śląsk	2010	32,8 (31,1)	5,8 (4,7)	3,4 (2,9)	2,6 (2,3)	2,9 (1,7)
	2011	35,9 (34,3)	9,0 (7,3)	4,1 (3,3)	2,5 (2,2)	2,9 (2,3)
	2012	38,9 (24,7)	10,1 (9,5)	5,7 (4,9)	4,5 (3,6)	5,7 (3,7)
Mazowsze i Podlasie	2010	18,7 (13,9)	6,7 (4,9)	2,7 (2,2)	1,9 (1,5)	0,9 (0,8)
	2011	19,6 (17,6)	7,0 (6,2)	2,5 (2,1)	1,7 (1,3)	1,1 (0,8)
	2012	22,3 (20,4)	8,2 (6,9)	3,8 (3,1)	2,5 (1,9)	1,6 (1,1)
Małopolska i Pogórze	2010	13,9 (11,8)	7,1 (5,2)	2,6 (2,2)	1,7 (1,4)	1,2 (0,9)
	2011	19,6 (17,6)	6,8 (5,9)	2,5 (2,1)	1,6 (1,3)	1,1 (0,8)
	2012	23,7 (22,8)	8,0 (6,9)	3,8 (3,0)	2,5 (1,9)	1,9 (1,1)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Struktura obciążeń finansowych w gospodarstwach słabych ekonomicznie kształtowana była głównie przez podatek rolny, który stanowił 84–85% wszystkich analizowanych obciążeń badanych podmiotów, a w dalszej kolejności przez składki na ubezpieczenia społeczne, które stanowiły 10–12% tych obciążeń,
2. Zróżnicowanie regionalne ma nieznaczny wpływ na udział obciążeń finansowych w dochodach gospodarstw. Różnica pomiędzy najniższą a najwyż-

szą wartością tej relacji wynosiła 1,6 p.p. Może ona wynikać ze sposobu naliczania hektarów przeliczeniowych.

3. Obciążenia finansowe gospodarstw nie są powiązane z możliwościami finansowymi gospodarstw. Niskie obciążenia finansowe podmiotów osiągających wyższe dochody potwierdzają niewielkie ich znaczenie w ich funkcjonowaniu, co w przypadku jednostek uzyskujących niskie dochody może wyraźnie zaburzyć ich stabilność finansową (zważywszy na fakt, iż dochód w większości badanych gospodarstw jest kształtowany głównie przez dotacje).
4. Znaczenie obciążeń finansowych w badanych gospodarstwach maleje wraz ze wzrostem ich dochodów.

Literatura

- Duczowska-Małysz, K. (2005). Wieś i rolnictwo wobec reformy finansów publicznych – dylematy wokół rozwoju gospodarczego. W: J. Tomkiewicz (red.), *Finanse publiczne a wzrost gospodarczy* (s. 80–96). Warszawa: Wyd. WSPiZ im. Leona Koźmińskiego.
- Forfa, M. (2011). Obciążenia fiskalne gospodarstw rolniczych w zależności od wielkości ekonomicznej oraz typu rolniczego. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 92, 89–101.
- Goraj, L., Bocian, M., Osuch, D., Smolik, A. (2010). *Instrukcja kodowania oraz wykazy kodów*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Goraj, L., Neneman, J., Zagórski, M. (2014). *Uwarunkowania i konsekwencje opodatkowania rolnictwa w Polsce*. Warszawa: Forum Inicjatyw Rozwojowych.
- Kulawik, J., Majewski, E., Pawłowska-Tyszko, J., Wąs, A., Wieliczko, B. (2014). Budżetowe uwarunkowania konkurencyjności rolnictwa. W: A. Kowalski, M. Wigier, B. Wieliczko (red.), *WPR a konkurencyjność polskiego i europejskiego rolnictwa* (81–97). Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Mądra, M. (2009). Opodatkowanie indywidualnych gospodarstw rolnych a ich siła ekonomiczna. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 78, 187–196.
- Przygodzka, R. (2006). *Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki*. Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku.

FINANCIAL BURDENS OF INCOME IN ECONOMICALLY WEAK FARMS IN YEARS 2010–2012 IN AGRICULTURAL REGIONS OF FADN

Abstract

The issue of the financial burdens on farms raises more and more emotions in recent years, which is associated with proposals for changes in the rules of the tax and insurance system in agriculture. Thus, as the main goal of the research was adopted analysis of the structure and the amount of the financial burdens of farms in terms of their impact on farmers' income. The study was prepared on data base of individual farms considered to be economically weak, ie. the size of 2–25 thousand euro. The analysis covered 2010–2012 period, and the data was obtained from the agricultural accounting system – Polski FADN. Selected for the analysis farms was grouped by location in four separated for Poland agricultural regions of FADN. The research shows that in analyzed farms share of the financial burdens in income from farm was higher than in economically stronger farms. For example, the level of taxes and parataxes in economically strong farms was very low and amounted to less than 2%, while in weaker farms these usually amounted 6–8%. It follows that the financial burdens are disproportionate to the amount of income generated by farms with different economic strength.

Translated by Joanna Pawłowska-Tyszko and Irena Augustyńska-Grzymek

Keywords: economically weak farms, agricultural regions of FADN, financial burdens of income from farm

JEL Codes: Q12, Q14